

OVER HASSELT GESPROKEN

door H. Oosterhof (voorjaar 2002)

In de loop der jaren zijn er in Hasselt Historiae diverse artikelen gepubliceerd, die betrekking hadden op het heren der voorkomen van de naam Hasselt, hetzij als naam van een plaats, straat of gebied of zelfs als familienaam.

Deze keer gaat het over een schip van de Verenigde Oostindische Compagnie (V.O.C.), dat de naam "*Hasselt*" droeg en dat een geheime "modus operandi" gebruikte om slaven van de kust van Guinea te bemachtigen en te vervoeren naar de Kaapkolonie.

De kolonisten van 1658.

Het jaar 1658 betekende een historische mijlpaal voor Kaap de Goede Hoop in Zuid Afrika omdat het toen schokkende veranderingen teweeg bracht in de samenstelling der bevolking. Gebeurtenissen in dat jaar deden de Kaap veranderen van een hoofdzakelijk bevoorradings- en verversingsstation tot een permanente vestigingsplaats. De Kaap kreeg voor het eerst te maken met slavernij, toen de eerste lading slaven aan boord van de "*Amersfoort*" en de "*Hasselt*" daar aankwam.

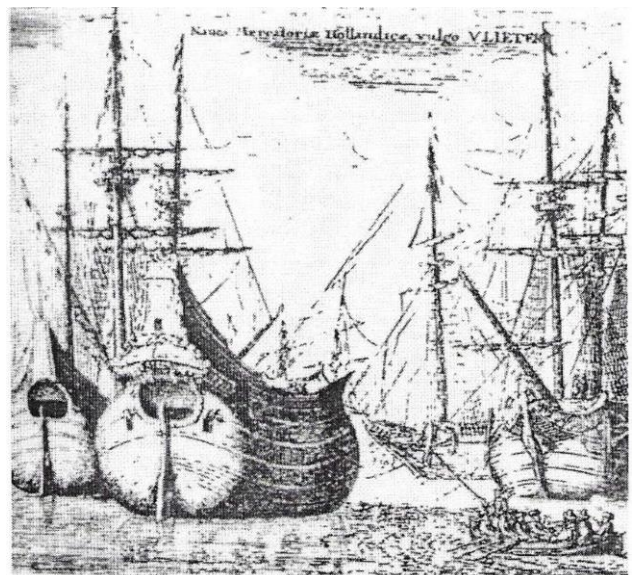
De "*Amersfoort*" arriveerde op 28 maart met 174 slaven van Angola, waarvan er 82 bestemd waren voor de Kaap. De slaven aan boord van de "*Hasselt*" waren afkomstig van Popo en Benin (voorheen Dahomey) en werden aan de Kaap ontscheept op 7 mei 1658. De in het jaar 1602 (dus nu 400 jaar geleden) opgerichte V.O.C. besliste, dat 148 van de 228 slaven van de "*Hasselt*" permanent aan de Kaap gevestigd moesten worden, hetgeen het grootste aantal nieuwe kolonisten was, dat hier ooit is aangekomen. Deze kolonisten van het jaar 1658 zorgden voor een permanente niet-inheemse bevolking aan de Kaap, bestaande uit zowel vrije burgers als slaven. Een verdere onvrijwillige aanvulling van slaven naar de Kaap volgde, hetgeen tot gevolg had, dat het aantal Afrikaanse slaven dat der Europeanen verre ging overtreffen. Het jaar daarvoor (1657) bestond de hele bevolking van de Kaap uit slechts 167 personen, te weten 103 personeelsleden van de V.O.C., 11 gevangenen, 11 zieken, 23 echtgenotes en kinderen van personeelsleden van de V.O.C., 5 slaven van de V.O.C. en 14 vrije burgers.

De "*Hasselt*" verschaft antwoord op de vraag hoe slaven van de kust van Guinea werden bemachtigd. Het schip had namelijk een volmacht met geheime documenten van de V.O.C., die de "modus operandi" bevatten om slaven te verkrijgen. Het stereotype beeld van Europeanen, die Afrikaanse dorpen aanvallen en Afrikanen tot slaaf maken voldoet niet aan het historische proces van slavenmakerij.

Onderzoekers hebben studie gemaakt van de bevindingen van slaven aan boord van de schepen, de verkoop van slaven en hun uiteindelijke bestemming en de ziektebehandeling, die slaven van hun meesters kregen. De overblijvende vraag is hoe de slaven in Afrika

werden verkregen. Door een onderzoek bij het schip "*Hasselt*" komt het antwoord boven water. Een aantal kleinere schepen vormde een deel van de

expeditie. De "*Hasselt*", een schip van 365 ton, verliet Vlieland op 10 april 1657. De kapitein was Jacob Hendricksz Moocker. Een persoon stierf tijdens de reis en 81 personen verlieten het schip aan de Kaap. Het schip "*Maria*", metende 120 ton verliet Vlieland op dezelfde dag onder kapitein Klaas Fransz Bording en arriveerde op 13 juli 1657 aan de Kaap, gevolgd door

de "*Hasselt*" op 16 augustus 1657. Op 20 augustus 1657, kort nadat de "*Hasselt*" aan de Tafelbaai was aangekomen, hadden de Raad van de Kaap en afgevaardigden van de schepen een ontmoeting om de geheime instructies te bestuderen. Deze Raadsvergadering bestond uit Jan van Riebeeck,

Roeloff de Man, Abraham Gabbema (secretaris), de kapitein van de "*Hasselt*" Jacob Hendricksz Mooker, de kapitein van de "*Maria*" Claes Fransz Bordigh en de koopman-afgevaardigde van de "*Hasselt*" Adriaen van de Venne.

Geheime instructies

De kapitein van het schip "*Hasselt*" kreeg verzegelde instructies, die slechts geopend mochten worden als het schip het Fort te Cabo de Bonne Esperance (Kaap de Goede Hoop) had bereikt. Daarna moest hij de instructies opvolgen. De geheime instructies waren in Den Haag op 5 maart 1657 door de V.O.C. geschreven en bevatten bijzonderheden hoe slaven konden worden verkregen voor de Kaap. Men moest zeilen naar Arder (de eerste grote slavenmarkt, 9 kilometer ten oosten van Cotonou), Popo (in Benin, dat voorheen bekend was als Dahomey) en Apa (80 kilometer ten westen van Lagos) aan de "slavenkust". Deze plaatsen lagen dicht bij elkaar in de Baai van Guinea, ongeveer 100 kilometer ten oosten van het Kasteel van St. George d'Elmina (De V.O.C. veroverde dit fort in 1673 op de Portugezen en het bleef in hun bezit tot 1872). Al deze gebieden stonden onder één koning. Daar konden de beste slaven worden gevonden. Ze waren zeker beschaafder, tot samenwerking bereid, vindingrijker en niet bang, onderdaniger en gehoorzaam. De "*Hasselt*" kreeg de opdracht naar dit gebied te varen en ruilhandel te drijven voor een scheepslading van 300 slaven, dan terug te varen naar de Kaap en ze af te leveren aan de Commandant en de Consul bij het Fort. De instructie luidde dat de beste tijd om handel te drijven lag tussen september en april, wanneer een veilige ankerplaats kon worden gevonden. Allereerst werd besloten het schip met voorraden naar de Kaap te zenden en daar water in te nemen, dan naar Guinea te zeilen met een bemanning van 60 à 70 man. Dit zou betekenen dat ze op tijd in Guinea zouden aankomen. Het zou 3 of 4 weken duren om Angola te bereiken. Een galjoot zou de "*Hasselt*" vergezellen als communicatiemiddel met de Kaap en de Consul te raadplegen in geval van nood. Ze kregen ook de opdracht wanneer ze andere schepen met slaven konden overmeesteren, ze deze naar de Kaap moesten brengen. De "*Amersfoort*" volbracht deze officieel gesanctioneerde piraterij door een Portugees slavenschip te enteren en te plunderen en op 28 maart 1658 aan de Kaap met 174 slaven aan wal te zetten. Als ze in staat waren om slaven te verwerven van het Portugese eiland Luanda, Angola, hoefden ze niet noordelijker naar Arder te varen, maar het was wel bekend, dat de Luanda-optie gevaarlijk was.

Hoe maak je het eerste contact te Arder?

Bij aankomst te Arder moeten alle vlaggen en banieren worden gehesen en er moeten drie kanonschoten worden afgevuurd in de richting van de zee. Als het weer het toelaat moet een brief, geschreven in het Nederlands of het Portugees, met een sloep worden gezonden naar de koning en worden afgegeven aan de inboorlingen, die dicht bij de kust wonen. De sloep moet dan naar het schip terugkeren en, na een wachttijd van een of twee dagen, elke morgen teruggaan totdat een antwoord van de koning is ontvangen, waarbij men er zeker van moet zijn, dat men zich op veilige afstand van de kust bevindt. Te Arder zou de scheepsdelegatie een ontmoeting hebben met enige stamhoofden, die een audiëntie met de koning zouden moeten regelen. (Uit ondervinding is gebleken, dat zulk een verzoek nooit is geweigerd, al kon het wel eens twee of drie weken duren voor het werd toegestaan). Eens heeft de koning een audiëntie toegestaan, waarbij de delegatie werd verwelkomd door een prins en tussen 200 en 300 waardigheidsbekleders, die de delegatie begeleidden naar de residentie van de koning. De volgende handelswaar moest worden meegenomen: tussen 30 en 40 handels-schelpen

("boegies"), wat zeekoraal en 50 tot 60 armbanden (40 armbanden waren bedoeld om slaven te ruilen op de open markt). De delegatie mocht alleen 's avonds in het koninklijk paleis komen, omdat geen enkele blanke daar overdag in of uit mocht gaan.

Het protocol met de Koning

De delegatie kon voor 2 of 3 dagen worden ontvangen in 's konings residentie (een afstand van 14 mijlen in de rimboe). De koning werd gelukgewenst namens de bestuurders van de V.O.C. en er werd hem een verzegelde brief overhandigd. (de inhoud was bij de delegatie bekend, omdat ze een copy hadden gekregen). Van iedereen werd verwacht, dat hij zich voor de koning op de grond zou neerbuigen, omdat dit plaatselijk gebruik was. De uitzondering op deze regel vormde echter de koopman, die naast de koning op een matje mocht zitten. Dan zou aan de koning geschenken moeten worden gegeven en de reden van het bezoek worden uitgelegd.

1. Een verzoek, smekende de koning om toestemming tot en behulpzaamheid bij de aankoop van een scheepslading slaven van zijn koninkrijk, zou met alle eerbied en ontzag gedaan moeten worden. Ook zijn bescherming moest worden gezocht. De koning zou de delegatie dit moeten beloven.
2. Het noemen van het aantal verlangde slaven moest worden vermeden. In de eerste plaats moest worden gekeken naar de kwaliteit en niet naar de hoeveelheid. Nadat het hof van de koning is verlaten en men naar de kust is teruggekeerd kon over het aantal verlangde slaven met de stamhoofden worden overlegd.
3. Dan moeten de beste artikelen om handel mee te drijven worden onthuld. De beste "boegies" (kleine, witte zeeschelpen, ook bekend als "cowries" van de Maladiven), fijne koraal, ijzeren staven, katoenen kledingstukken en het beste zijde materiaal, Cyperse (van het eiland Cyprus) kleding, werden als ruilmiddel gebruikt.
4. Slechts een derde van de handelswaar werd in het begin naar de koning gebracht en hem aangeboden.
5. Handel bij het hof van de koning te Arder moest worden vermeden, zelfs als het door hem werd verzocht. De handel zou moeten plaatsvinden te "Offersdorp", gelegen op een afstand van een mijl van de kust en aan het strand. Er moest melding worden gemaakt van niet voltooide handel te Popo, Apa of langs de kust. Per slaaf mocht niet meer dan 30 tot 33 gulden worden betaald.
6. Er mochten geen oude mannen of oude vrouwen worden gekocht; alleen sterke en gezonde, "kloecke" jonge mannen en zo weinig mogelijk vrouwen.
7. Zuigelingen vielen in dezelfde categorie als oude mensen. Handel hierin moest worden vermeden.
8. Voor tweehonderd slaven moest er ruimte zijn op het schip. Was er meer ruimte beschikbaar, dan mocht het aantal, afhankelijk van het bedrag van de verhandelde goederen, tot 500, maar niet meer, worden opgevoerd.
9. Een volledig verslag van de handelstrans acties moest worden opgemaakt en aan de Commandant van de Kaap worden afgegeven.

Andere bestemmingen en hoe naar de Kaap terug te keren

Zolang men met de handel bezig was, moest het schip worden bewaakt en strijdklaar zijn om niet in handen van vijanden (Portugezen of anderen) te vallen. Te Arder of waar de slaven ook maar werden verkregen, moest palmolie, om te worden gebruikt met bonen en gerst voor de slaven, alsmede een baal Afrikaanse peper (om over het voedsel van de slaven te strooien) worden ingekocht. Men verwachtte, dat het proces om het verlangde aantal slaven te verkrijgen, 2 of 3 maanden in beslag zou nemen, maar het moest wel snel plaatsvinden, zodat

het schip met zo weinig mogelijke vertraging kon vertrekken. Gehoopt werd, dat geen andere schepen op een vergelijkbare missie dit proces zouden vertragen. Het verdiende aanbeveling om in de zomermaanden de slaven aan de Kaap af te leveren, omdat ze uit een warm klimaat kwamen en moeite zouden hebben met het acclimatiseren aan de koude winter aan de Kaap, wat een hoger sterftecijfer tot *gevolg* zou hebben. De andere optie was om slaven te verkrijgen aan de oostkant van de kust van Guinea. De slaven te Rio Calbario, Rio del Rey en de Kameroens (waar de gangbare prijs 20 gulden per slaaf was) waren niet zo goed als die van Arder. Men geloofde, dat deze slaven hardnekkig en kwaadaardig waren, maar de aanvoer was het gehele jaar beschikbaar. Te Rio del Rey en Rio Calbario moest men in bootjes het binnenland in om handel te drijven. Mochten er in Arder geen of onvoldoende slaven verkrijgbaar zijn, dan kon men het op andere plaatsen proberen. Mochten in Angola slaven worden verkregen, dan moest de terugreis naar de Kaap worden gemaakt door westwaarts te varen en dan de moesson-winden zuidwaarts te volgen. Dit was *veel* veiliger dan langs de kust van Afrika te zeilen. Er moest gelet worden op de gezondheid van de slaven. Ze moesten zindelijk zijn en goed worden behandeld. Dit voorkwam moeilijkheden aan boord en kon mouterij door de slaven voorkomen. Er moest een journaal worden bijgehouden en daarvan moesten copieën worden gemaakt, zodat de Kaap over drie exemplaren kon beschikken (een copie om aan boord te blijven, de tweede om aan de Kaap te worden bewaard en de derde om naar Batavia te worden gezonden). Als de instructies werden uitgevoerd, volgde eer en lof. De kapitein en zijn bemanning werden dan *veel* geluk gewenst, een behouden vaart en succes met deze missie. Deze instructies werden gegeven door de Heren Zeventien van de V.O.C. op 5 maart 1657 te Den Haag.

De uitvoering van de instructies

Nadat de Consul van de Kaap en de afgevaardigden van de schepen de geheime instructies hadden bestudeerd, werd besloten om de "*Hasselt*" met 70 man te bemannen en de "*Maria*" werd van 36 man voorzien. Als er geen slaven in Angola werden verkregen zouden 60 man met de "*Hasselt*" verder varen naar Arder en zouden 10 man van de "*Hasselt*" met de "*Maria*" terugvaren naar de Kaap. Gerst en meel werd aan boord gebracht om de slaven te kunnen voeden. Op 3 september 1657 zetten de "*Hasselt*" en de "*Maria*" zeil, maar ze moesten naar de Kaap terugkeren in verband met een ongunstige wind. Ze kwamen op 6 september terug in de Tafel Baai, vanwaar zij opnieuw zeil zetten op 10 september. Op 22 januari 1658 arriveerde de "*Maria*" terug aan de Kaap na een reis van Angola via St. Helena, met bij zich een brief van de "*Hasselt*", gedateerd 20 oktober 1657. Hierin wordt verslag gedaan van een ontmoeting op 26 september van de "*Hasselt*", de "*Maria*" en de "*Robbejacht*" met een ander schip, dat tenslotte uit het zicht verdween. Op 15 oktober waren ze in Angola en besloten ze, in verband met de aanwezigheid van vier andere schepen aldaar, door te zeilen naar Gabon om water en brandstof in te laden en de reis te vervolgen naar Arder. Er werden 10 man overgebracht naar de "*Maria*" en het rapport werd aan deze meegegeven naar de Kaap. Toen de "*Hasselt*" in Arder aankwam bleek dat er dat jaar al 3 of 4 schepen geweest waren om slaven te kopen en dat er nog 2 schepen op slaven lagen te wachten. Daarom zeilden ze verder naar Popo, waar ze binnen 10 weken 271 slaven verkregen. Op 6 mei 1658 kwam de "*Hasselt*" tijdens hevige regen en bij harde wind weer op de Kaap aan, na de Golf van Guinea op 22 februari met 271 slaven te hebben verlaten, waarvan er 228 de reis hadden overleefd. Tijdens deze terugreis had de "*Hasselt*" twee Portugeese schepen geqaapt. De lading van beide schepen werd op één schip geplaatst en dit werd bemand met 6 Hollanders van de "*Hasselt*" en dit schip werd op 15 november aan de Kaap afgeschreven, omdat het nooit is aangekomen. In de Golf van Guinea hoorde de "*Hasselt*" van het W.I.C. schip de "*Arendt*" dat de bemanning van dit geqaapte schip zich aan dronkenschap had overgegeven. Het schip en zijn lading, bestaande uit 185 vaten palmolie, enige duizenden vaatjes zeep, 65 vaten

brandewijn, 2 vaten suiker, 4 700 liter wijn, met een waarde van 20.000 gulden, waren verloren. Op 7 mei, toen de wind was gaan liggen, gingen de slaven van Guinea aan land. Van Riebeeck vond, dat ze er goed uitzagen, sterke en energieke mensen, "bijzonder fraey, cloeck ende lustich volcq." De beampten van de "*Hasselt*" verklaarden dat, hoewel de aangeboden handelswaar genoeg was, de Afrikanen andere goederen wensten. Het gevolg was dat ze alleen maar meer slaven konden krijgen, die de Afrikanen graag kwijt wilden, jongeren, bejaarden en gebrekkigen. Ze verklaarden dat, wanneer de handelswaar bestond uit schelpen, kralen en rariteiten er gehandeld kon worden betreffende hetgeen men wenste en hen dan voorkeur werd gegeven boven andere handelaren. Na analisering van de missie bleek deze niet bepaald voordelig te zijn geweest. Er waren 300 slaven overgebleven en de schatting was, dat er voor de rest van de handelswaar 3 of 4 keer zoveel slaven van de Oost konden worden aangekocht in vergelijking met wat van Guinea was verkregen, hetgeen zou neerkomen op 1000 tot 1200 slaven. Er werd besloten om 148 van deze slaven van Guinea aan de Kaap te houden en dezen werden verkocht voor 100 gulden per stuk. De "*Hasselt*" verliet de Kaap op 22 mei 1658 op weg naar Batavia en nam 80 van de beste slaven mee. Op dezelfde dag klaagde Van Riebeeck er in een brief over, dat 'n groot aantal bejaarde mannen en vrouwen, kreupelen en kraamvrouwen zich aan de Kaap bevinden, waarmee hij niets kan uitrichten, dat twee derden van hen ziek liggen en er elke dag nieuwe sterfgevallen voorkomen". Deze kennelijke tegenstrijdigheid in de beschrijving van de slaven kan te wijten zijn aan het feit, dat de beste slaven naar Batavia werden gezonden en dat degenen, die aan de Kaap bleven de "afgekeurden" waren. Van de genoemde aan de Kaap overgebleven 148 slaven waren op 5 maart 1659 reeds 52 gestorven, waren er 41 in dienst van de V.O.C. en waren 55 verkocht aan "vryburghers".

Het Afrikaans-Europese deelgenootschap

De "*Hasselt*", die de tweede scheepslanding slaven naar de Kaap bracht, heeft ons een inzicht gegeven in het eerste contact, dat gemaakt werd tussen Europese slavenschepen en Afrikaanse dorpsbewoners en stamhoofden en van details van protocol en gewoontes, die in acht moesten worden genomen ter benadering van een Afrikaanse slavenhandelaar. De Atlantische slavenhandel liep via de Afrikaanse tussenpersoon. Afrikaanse "koningen" waren "rovers" van hun Afrikaanse burens om de "*Hasselt*" en andere handelaren van slaven te voorzien. Men mag er niet vanuit gaan, dat argeloze Afrikanen werden nagejaagd door kwaadaardige Europeanen. Inlandse slavernij had in Guinea al een bloeiend bestaan, lang voordat blanken er arriveerden. Mensen konden in slavernij geraken door schuld, krijgsgevangenschap of overerving van de status. Andere redenen om in slavernij te worden verkocht waren: jaloezie van een oudere vrouw jegens een andere vrouw of het schuldig zijn aan doodslag of verraad. In ieder geval was de slavenhandel een zeer oude praktijk in Afrika. De Europeanen hebben het niet uitgevonden, maar het slechts geëxploiteerd. Voor een goed begrip van slavernij moet men ook de historische rol kennen, die de Arabieren speelden bij het stichten van een cultuur van een slavenmarkt. Van de 7 e tot de 20e eeuw werden 14 miljoen Afrikanen als slaven naar de Islamitische (Mohammedaanse) wereld overgebracht. Voordat de Europeanen in Afrika kwamen bestond er reeds een binnenlandse en internationale markt in Afrika en de Europeanen vonden het gemakkelijk om zich aan te passen bij de gevestigde plaatselijke markten. De Afrikanen ontwikkelden hun eigen handelssystemen. De handelsmethode van de "*Hasselt*" staft de bewering, dat de Europeanen een bestaand kwalijk sociaal systeem uitbuiten en/of gewillige Afrikaanse medeplichtigen/ tussenpersonen vonden, die slavernij oplegden aan hun mede-Afrikanen. De slavernij werd meer in het bijzonder overheerst door politieke en militaire leiders van Afrikaanse samenlevingen, die het proces en het product van militaire slavernij controleerden. Dit belast ons met de vraag: welke rol speelde de stamgemeenschap bij de slavernij en vice versa? Bekend is, dat de slavernij Afrika

gelijktijdig in een oorlogslagveld veranderde, waarbij de inboorlingen als wolven tegen elkaar opstonden. Stammen vielen elkaar aan en als slaven geroofd door andere Afrikanen, die op hun beurt zichzelf weer moesten verdedigen door wapens te bemachtigen, die andere stammen hadden verkregen door het roven van slaven, teneinde die voor wapens te verhandelen, zodat ze zichzelf weer tegen aanvallen konden verdedigen. De Afrikanen werden dus gevangen in een vicieuze cirkel. Het V.O.C.schip de "*Hasselt*" onthulde de tragedie van de handel in menselijke wezens en die van Afrikanen, die hun eigen mensen roofden en verkochten in slavernij. De betekenis van de "*Hasselt*" strekt zich uit voorbij de Kaap tot Noord- en Zuid Amerika, sinds veel van hun slaven hun oorsprong hadden aan de kust van Guinea. De "modus operandi" van de "*Hasselt*" geeft een inzicht in de slavenhandel over de Atlantische Oceaan. Vraag en aanbod van de slavenhandel ontmoetten elkaar door een deelgenootschap, gevormd door Afrikanen en Europeanen. Beide waren schuldig aan het euvel van de slavernij, zowel de rovers als de handelaren, die de slaven pakten of verkochten. Tenslotte speelden beide partijen een rol in de vestiging van een permanente niet-inheemse nederzetting aan de Kaap. De bijdrage van de Afrikaanse kolonisten van Angola en Guinea dient meer te worden gewaardeerd. Sommigen vestigen zoveel aandacht op de verrichtingen van de Europeanen, dat ze voorbijgaan aan de bijdrage van deze kolonisten van 1658. Anderen richten weer zoveel aandacht op de negatieve aspecten van de Europeanen, dat ze helemaal aan die bijdrage voorbijgaan. De Kaap was niet alleen een verversingsstation op de handelsroute van Europa via Afrika naar Azië, maar ook een plaats, die gesticht, gevestigd en bevolkt was door al deze mensen. Genetische sporen van de vereniging van de multiethnische herkomst van de mensen van dit land zijn achtergebleven bij hun nakomelingen aan de Kaap. Zo is bekend, dat Evert van Guinea en Anna van Guinea een dochter Maria Everts hadden en dat zij en Bastiaan Colyn de voorouders waren van de familie Colyn. Misschien kunnen onderzoekers ook nog afstammelingen opsporen van Louis, Cattij, Anthony, Mary, Deucous, Dirck, Dirckie, Gegeima, Oude Hans, Jajenne, Houw en Serry. Dit zijn enkele van de kolonisten, die met de "*Hasselt*" naar de Kaap kolonie zijn gekomen. Tenslotte kan worden opgemerkt, dat de V.O.C. *Hasselt* belangrijk genoeg achtte om aan een van haar schepen die naam te verbinden. Dat de "*Hasselt*" werd ingezet ten behoeve van de slavenhandel, lag gewoon aan de toenmalige omstandigheden en handelsgebruiken en opvattingen.

Bron: "*Familia*", A.M.van Rensburg: "*The secret modus operandi used to obtain slaves from Guinea for the Cape: the ship Hasselt 1658*", Vol.37/38, 2000, no.2, blz. 78 ,93.